

Kvalitén i förskolan påverkar barns välbefinnande. Några förskolechefers syn på den nya läroplanen och kvalitet i förskolan

Karin Renblad¹ Jane Brodin²

¹Fil.dr., Högskolan för Lärande och Kommunikation (HLK), Plattformen för förskolepedagogisk forskning, Högskolan i Jönköping. E-post: karin.renblad@hik.hj.se. ²Professor., Högskolan för Lärande och Kommunikation (HLK), Plattformen för förskolepedagogisk forskning, Högskolan i Jönköping. E-post: jane.brodin@buv.su.se.

Nästan alla barn i Sverige går i förskola och förskoleperioden betraktas som en av de mest intensiva perioderna i barns liv och utveckling. Under denna period läggs grunden till barnens framtida möjligheter, både när det gäller socialisation, trygghet och kommunikation med omgivningen. Att personalen i förskolan är kvalificerade pedagoger har stor betydelse för barnens hälsa och välbefinnande. Förskolepersonal omfattar både förskollärare och barnskötare som dock har olika roller. Fokusgruppsintervjuer med fyra förskolechefer om betydelsen av den nya läroplanen samt kvalitetsarbete i förskolan har genomförts. Totalt spelades åtta timmar in på band och dessa har transkriberats i sin helhet. Resultatet visar att god kvalitet i förskolan bidrar till barns hälsa och välbefinnande. Slutsatsen är att kvalitetshöjande arbete är nödvändigt för förskolans utveckling.

Almost all children in Sweden attend preschool and the preschool period is regarded as one of the most intensive periods in children's life and development. During this period the base of their future opportunities is formed, both concerning socialisation, trust, and communication with persons in the environment. That the staff is highly qualified pedagogues is of great importance with regard to their health and wellbeing. The preschool staff involves both preschool teachers and child care workers who have different roles. Focus group interviews with four heads of preschools have been conducted concerning the new curriculum and quality work. Totally, eight hours have been tape recorded and been fully transcribed. The result shows that high quality in preschool contributes to children's health and wellbeing. The conclusion is that extensive work to raise the quality is necessary in preschool.

Inledning

Den svenska förskolan omfattar alla barn mellan ett och fem år och av alla femåringar går 94,5 % i förskolan, som därför har en viktig roll när det gäller att stödja barnens utveckling och kompensera för eventuella brister i barnens hemmiljö (Löfdahl, 2004; Strander, 2009). Många barn tillbringar större delen av sin vakna tid på förskolan, som ansvarar för att ta hand om, undervisa och fostra barn i enlighet med den kultur och det värdesystem som råder i samhället (t.ex. Alvestad & Berge, 2009; Niikko & Havu-Nuutinen, 2009). Samhället förändras ständigt och därför måste även förskolan förändras och utvecklas. Synen på barn, barns utveckling, barndom, lek och lärande har förändrats under de senaste decennierna. Barn betraktas idag som sociala, kompetenta aktörer i en globaliserad värld och föräldrar kräver en omsorg/förskola med hög kvalitet för sina barn (Sommer, 2005). Förskoleperioden är en av de allra viktigaste perioderna i barns liv och uppväxt eftersom deras utveckling är som mest intensiv då. Pedagogens roll och förhållningsätt är därför av stor betydelse.

Inga andra pedagoger får vara med om en så stor utveckling.

Från det lilla barnet som kanske inte kan gå utan stöd och inte äger språket till att släppa ifrån sig ett barn som klarar oerhört mycket på egen hand och har ett rikt språk (en förskolechef).

Ovanstående citat är ett uttalande från en förskolechef om kvalitén i förskolan och förskollärarnas betydelse som stöd för barnens utveckling. Hon lyfter

fram en väsentlig fråga – nämligen den om förskollärarna som professionsgrupp, dvs. deras kunskaper och kompetens att se och ta vara på varje barn och barnets förmågor. Förskollärarnas arbete har tidigare ofta förringats eftersom de ”endast arbetar med små barn” och inte med att lära barn läsa och skriva, vilket ansetts som mycket viktigare men förskollärarnas betydelse för barns välbefinnande och utveckling är avgörande för deras framtida möjligheter. De fem första åren i barns liv utgör den mest progressiva utvecklingsfasen och utifrån detta kan man konstatera att de absolut viktigaste personerna i barns liv förutom familjen är de som barnen tillbringar sina dagliga aktiviteter tillsammans med.

Med hänsyn till hur livsviktig denna period är i barns liv skulle man kunna förvänta sig att forskningen på området lockade många forskare till området, men så tycks inte vara fallet. Det finns relativt omfattande barnforskning men det innebär inte självklart att den kan kategoriseras som förskoleforskning. Med förskoleforskning avser vi forskning som har förskolan som utgångspunkt, som omfattar barn mellan ett och fem år samt forskning som är relaterad till utbildning av förskollärare. En forskargrupp som under många år etablerat sig inom förskoleforskningen är Ingrid Pramling Samuelssons forskargrupp vid Göteborgs universitet samt den grupp som leds av Solveig Hägglund vid Karlstads universitet.

Hägglund och Pramling Samuelsson (2009) hävdar att den svenska försko-

lan inte har använts för att stödja barns lärande utan för att stärka den politiska agendan. Förskolans mål är att tillmötesgå föräldrarnas behov av barnomsorg, att stödja jämlikhet mellan könen samt att ge alla barn lika möjligheter till utveckling, trots att skolan överallt i världen har fokus på lärande och förskolan på lek och omsorg (ibid.). Lek och lärande har dock en nära relation och de flesta forskare och praktiker är överens om att barn lär genom lek (Elkind, 2007) och att lek, omsorg och lärande hänger nära samman (Brodin & Lindstrand, 2008; Pramling Samuelsson & Johansson, 2006; Sandberg & Ärlemalm-Hagsér, 2011). Av denna anledning är det nödvändigt att lek och lärande är integrerade i barns dagliga liv, i vardagen.

Eftersom forskning om förskolan har visat på vikten av en fungerande förskola för att stödja barns utveckling har intresset för att utveckla förskolan ökat globalt. Många länder har idag separata läroplaner för förskolan där det framgår vad barn och föräldrar kan förvänta sig av förskolan. Många forskare pekar också på förskolans betydelse för barns hälsa och välbefinnande (t.ex. Bowman, Donovan & Burns, 2000; Brodin, 2011; Brodin & Renblad, 2012; Logan & Sumsion, 2010). En förskola med en stimulerande miljö och god kvalitet ökar barns möjligheter att må bra. Att barn far illa och mår dåligt framkommer allt oftare i forskning och detta trots att vi lever i ett välfärdssamhälle och trots att Sverige har ratificerat FN:s barnkonvention (FN, 1989; Strander, 2009).

Den svenska förskolan

Förskolan har ett samhällsuppdrag som styrs av de styrdokument som riksdag och regering har fastställt. Det har över tid funnits en rad olika styrdokument för förskolan men 1998 fick förskolan sin första läroplan (Lpfö98). I och med att riksdagen fattade beslut om ny skollag (SFS 2012:800) som trädde ikraft den 1 juli 2011 så fattade också regeringen beslut om att revidera i läroplanen för förskolan. I förskolans läroplan finns bland annat mål för barnens språkliga och kommunikativa utveckling, den matematiska utvecklingen samt naturvetenskap och teknik. Dessa målområden har i den nya läroplanen utvecklats och förtydligats. Det finns också nya skrivningar i Lpfö 98 rev 2010 om förskollärarens särskilda ansvar, om det systematiska kvalitetsarbetet och förskolechefens ansvar. De strävansmål som finns angivna i läroplanen ska ange inriktning på arbetet i förskolan och på den förväntade kvalitetsutvecklingen förskolan. Barn- och ungdomsdomen är ingen transportsträcka till vuxenlivet utan ska betraktas som en viktig del i livet och förskolan är viktig för barnen i den tid de befinner sig; den ska vara både rolig trygghet och lärorik. Men forskningen visar också på att förskolor med hög kvalitet påverkar barnens framtida skolgång i ett positivt perspektiv, en faktor som vi inte bör bortse från. I en kunskapsöversikt som gjorts av Eriksson, Ljungdahl och Bremberg (2009) på statens folkhälsoinstitut framkommer att barn som får goda studieresultat i allmänhet har en bättre hälsa både under uppväxten och senare i livet. Det är rimligt att anta att detta även överensstämmer även

med yngre barn och barn i tidiga år. Förskolan har betydelse i ett livslångt perspektiv och den nya läroplanen slår fortfarande fast att förskolan ska bilda en helhet mellan omsorg, fostran och lärande men det pedagogiska uppdraget har stärkts.

År 1998 överfördes förskolan från det socialpolitiska området till det reguljära utbildningssystemet och fick samtidigt sin första läroplan (Lpfö 98). Många kommuner genomförde då relativt omfattande utbildningsinsatser för sin förskolepersonal. Flertalet förskollärare kände sig stolta över att ha fått en egen läroplan som ledde till att deras verksamhet och profession uppvärderades. Visserligen hade det funnits styrdokument tidigare men med en egen läroplan blev det tydligare. Sexåringarna försvann från förskolan och gick till de förskoleklasser som inrättats i skolorna och det innebar stora förändringar för barngrupperna. Antalet små barn ökade i och med detta och det präglade verksamheten. Samtidigt försvann de statliga riktlinjerna kring hur mycket personal det skulle finnas i en barngrupp och hur många barn som fick finnas på en viss yta. I detta avseende kan man säga att det blev friare för skolan att själv påverka situationen.

På 1990-talet var övervägande delen av personalen barnskötare men antalet förskollärare har successivt ökat både genom nyrekrytering och vidareutbildning av befintlig personal och detta har lett till att övervägande delen av personalen i förskolan i många kommuner idag är förskollärare. De målområden som dominerade den första läroplanen

var normer och värden, utveckling och lärande. Läroplanen reviderades 2010 och den nya läroplanen (Lpfö 98, rev. 2010) har en ökad fokusering på lärandet och lyfter fram språkutveckling, matematik, NO/teknik och barns inflytande som centrala aspekter. Idag har lärande fått större fokus i förskolans läroplan, dvs. man kan se att förskolan närmar sig skolan. Lek, lärande och utveckling liksom planering, dokumentation och bedömning/utvärdering av verksamheten är centrala begrepp i den nya läroplanen för förskolan. Målen är många. Ambitionsnivån har höjts men för majoriteten som arbetar med små barn känns flertalet mål som självklara medan andra mål behöver ägnas mer eftertanke, för även om målen är strävansmål så anges ingenting om hur målen ska uppnås.

Syfte och metod

Denna studie bygger på fokusgrupp-sintervjuer med fyra förskolechefer som är ansvariga för elva kommunala förskolor i en kommun angående deras syn på läroplanen (Lpfö 98, rev. 2010) och deras syn på kvalitet i förskolan. Arbetet i förskolan ska bedrivas på vetenskaplig grund och i och med att kvaliteten höjs kommer detta att leda till att barnens välbefinnande ökar. Vi vet att många även små barn idag mår dåligt (t.ex. Strander, 2009; Ljusberg, 2009). Intervjuerna har spelats in på band, transkriberats och sammanställts i sin helhet. Vid de två timmar långa fokusgruppsintervjuerna, som ägde rum vid fyra tillfällen, har förskolecheferna angivit tre områden som enligt dem har avgörande betydelse för förskolans utveckling. Dessa är: införandet av lä-

roplanen, systematiskt kvalitetsarbete och förskolechefernas roll och ansvar.

Resultat

Resultatet visar att förskolecheferna uppfattar att förskolan utvecklats efter det att läroplanen införts och speciellt har rutiner för föräldrakontakter, kommunikation, hämtning och lämning av barn samt utvecklingssamtal skapats. En förskolechef kommenterar:

Man kan säga att statusen inom förskolan har ökat i och med att läroplanen kom. Då gick det från 'barnpassning' till mer pedagogisk verksamhet.

Förskolecheferna upplever att den nya läroplanen fokuserar mer på de målstyrda läroprocesserna och precis som i skolan talar man om barnens förmågor och vad barnen ska ges möjlighet att utveckla. De ser läroplanen som försteg till kursplaner och mål.

En förändring som förskolecheferna pekar på är att förskolläraernas kompetens lyfts fram i den nya läroplanen.

Det har ju inte varit så tydligt tidigare. Att man lyfter fram vilka krav man har på kompetens.

De tolkar läroplanen som att förskollärarna har ansvar för att intentionerna i läroplanen följs och därför har ett större ansvar på ett mer individriktat plan och mot teamet och att chefernas ansvar är att stötta förskollärarna i sitt arbete att leva upp till intentionerna. De ska således ge förutsättningar för genomförande. Barnskötarna omnämns inte i läroplanen och många som arbetat med små barn i många år anser

att de haft samma arbetsuppgifter som förskollärarna och de känner sig nu litet undanskuffade. Förskolecheferna pekar på att de måste lyfta upp diskussionerna på ett pedagogiskt plan och få de olika yrkesgrupperna att se varandras styrka. Speciellt viktigt är detta nu när sexåringarna går i förskoleklass och barnen i förskolegruppen är yngre.

Förskolecheferna påpekar också att det är viktigt att skapa trygghet och rutiner i förskolan så att barnen känner sig trygga, respekterade och bekräftade. Att lyssna på barnen som nämns i barnkonventionen (FN, 1989) är också en del av arbetet med att göra barn delaktiga i verksamheten och därför har både kommunikation och socialisation en given plats.

Det är inte förskolläraren som ger utan det är att vi bygger vårt lärande tillsammans

Om utgångspunkten är att förskolans kvalitet påverkar barnens välbefinnande måste flera olika aspekter lyftas fram som möjliggör detta. En handlar om personalen och att personalgruppen har en stabilitet och kontinuitet samt att den omgivande fysiska och psykiska miljön är positiv och utvecklande. Förskolecheferna är dock oroliga för att den nya läroplanen med sitt tydligare ämnesinnehåll kommer att få en negativ påverkan på verksamheten. De anser att det är svårt att skilja omsorg från lärande och att just denna kombination är en stor pedagogisk utmaning. De önskar ett större samarbete med förskoleklassen och att det som påbörjas i förskolan ska fortsätta

och vidareutvecklas i förskoleklassen. Ett exempel är ämnet natur ett annat är språkutveckling

Språkutveckling är ju också ett område, barn med språkproblem har ju ökat (kommenterar en av cheferna).

Bedömning och synliggörande av barns lärande

Från läroplanen framgår att förskolläraren ansvarar för att dokumentation, uppföljning och analys omfattar hur barns förmågor och kunnande kontinuerligt förändras inom strävansmålen i förhållande till de förutsättningar som förskolan bidrar med. De upplever att bedömningen av barns individuella lärande i förskolan är svår – de ska ju arbeta gruppfokuserat samtidigt som de ska se varje enskilt barn, var barnet befinner sig och hur barnet ska utvecklas vidare.

De flesta föräldrar frågar inte efter vad barnet lärt sig i förskolan, de undrar över om barnet utvecklas bra, pratar de som man förväntar sig av barn i den här åldern ... kan de lyssna och vara med i gruppen?

Andra områden som föräldrarna är intresserade av är kamratrelationer, om barnet tar kontakt med de andra barnen och hur de mer grundläggande behoven fungerar, t.ex. hur barnet äter. Förskolecheferna funderar över om detta är en form av bedömning. Alla förskollärare har i sin utbildning lärt sig om barns utveckling och reagerar på när barn inte utvecklas som de bör, det är en form av bedömning, konstaterar de. Det förskollärarna för över

till föräldrarna är också en bedömning. Ibland frågar föräldrarna ”vad barnen lärt sig och då får man fundera över hur det ska hanteras”. Det känns att personalen är rädd att uttala sig om detta område och därför undviker det. I samband med femårskontrollen på BVC får förskollärarna ett formulär att fylla i om hur de ser på barnets utveckling. Det är en bedömning och ibland händer det att förskolan och BVC inte är överens. Dokumentationskravet som finns i den nya läroplanen måste följas.

Det jag ser är att vi har fått upp ögonen för mer är, men vad leder dokumentationen till?

De anser att det sker mycket dokumentation i förskolorna med hjälp av foton och det skrivs ned vad barnen säger i olika lärandesituationer, men vad leder det till.

Det handlar inte bara om bilder, det är viktigt att hitta olika former, att observera barnen, varandra, hitta olika former för detta, det måste bli en variation

Kvalitet

Kvalitet är ett begrepp som ofta används utan eftertanke. Det är speciellt kritiskt då man utgår ifrån att en högre kvalitet i förskolan ska leda till bättre välbefinnande hos barnen. Definitionen av begreppet är olika beroende på vem som definierar. Ett mått på kvalitet i förskolan kan vara hur nöjda barnen och föräldrarna är med förskolan. Ett annat sätt att mäta är hur målen i läroplanen uppfylls. Ofta används självvärderingar men förskolecheferna tycker

det är svårt eftersom det är svårt att kritiskt granska sin egen verksamhet. När personalen har barnens utveckling och lärande i fokus, observerar, dokumenterar och analyserar så kan det vara en möjlighet att få syn på kvalitén för att sedan kunna reflektera kring detta. Om personalen skapat miljöer som väljs av många barn och det pågår en kreativ verksamhet så är det ett mått på kvalitet. Barngruppen speglar på olika sätt vad kvalitet är, konstaterar de. Detta uttalande sker dock utan att de förtydligar sina åsikter.

Någon av förskolecheferna menar att när det finns fler förskollärare i verksamheten så förutsätter man att man får högre kvalitet, men hon tycker inte att det alltid stämmer. Kvalitet handlar om värdegrund och förhållningssätt och att personalen arbetar förebyggande mot kränkningar och konflikter. En del i kvalitetsarbetet är att organisera arbetet och att använda de resurser vi har på ”rätt” sätt. Kvalitetsarbetet påverkas av bristen på kompetent personal, om kommunikation mellan förskolepersonal och ledning är bristfällig, tidsbrist för planering, stor personalomsättning, förskolornas storlek och miljö samt barngruppens storlek och sammansättning.

Diskussion

Förskolecheferna menar att det har blivit mer fokus på kvalitetsarbete, dokumentation, synliggörande av verksamheten och synliggörande av barnens lärande. Det framkommer av deras uttalanden att de är kritiska till hur dokumentation används idag eftersom de inte ser vad den leder till.

Förskolecheferna lyfter fram att det är verksamheten som ska bedömas inte det enskilda barnet. För att kunna bedöma verksamheten måste man dock analysera barnets lärande och utveckling, annars går det inte att stödja varje barns utveckling (Brodin & Renblad, 2012). Det är således både komplicerat och motsägelsefullt men angeläget att förskolans personal lär sig att hantera detta ur perspektivet livslångt lärande men även med koppling till framtida skolresultat. Detta har betydelse för barnens hälsa. En fråga är hur man ska kunna ge barn i behov av särskilt stöd det stöd barnet verkligen behöver för att utvecklas om man inte bedömer barnets förmågor. Det krävs för dessa barn en seriös bedömning för att de ska ha lika möjligheter som andra barn (Björck-Åkesson, 2009; Sheridan, 2007).

När barnen är glada och tycker det är roligt i förskolan, kan man då dra slutsatsen att förskolan håller en hög kvalitet och har lyckats med den pedagogiska verksamheten? Inte självklart. En verksamhet kan vara rolig för barnen även om den inte håller en hög kvalitet utifrån vuxenperspektiv. Det handlar om vilket fokus man har och vems fokus det är som är det viktiga (Ljusberg, 2009). Från Konventionen om barnets rättigheter (FN, 1989) framgår bland annat barns rätt att påverka sin egen situation och göra sin röst hörd, men när det gäller förskolan är det inte självklart att barnen har möjlighet att ha inflytande. Barns rätt till lek är en annan aspekt som tas upp i barnkonventionen och risk finns att lärandet tar över och att leken får allt mindre utrymme.

För små barn är leken helt nödvändig för deras utveckling och denna rättighet får inte komma i skymundan. Lek och lärande hänger samman som flera forskare pekat på (Brodin & Renblad, 2012). Vad alla dock är ense om är att det krävs kompetens och välutbildad personal inom förskolan och förskolecheferna är entydiga när de pekar på att både förskollärare och barnskötare är nödvändiga som resurser. De har olika kompetens men för att kunna tillgoda alla barns behov av både omsorg och lärande och höja kvaliteten i förskolan krävs båda yrkeskategorierna.

Bidrar en god kvalitet i förskolan till barns välbefinnande och hälsa? Otve tydigt är det så och ovanstående studie bekräftar detta. Barn som befinner sig större delen av dagen i förskolan har rätt till en verksamhet som ser till barnets bästa, till barnets intressen och behov. Om förskolan gör det och om barnet känner sig tryggt, respekterat, och har inflytande över sin vardag bidrar detta till att barnet mår bra, vilket även är positivt inför framtiden.

Referenser

- Alvestad, M. & Berge, A. (2009). Svenske förskolelärare om läring i planläggning och praxis relaterat till den nasjonale læreplanen. *Nordisk Barnehaegeforskning*, 2(2), 57-68.
- Björck-Åkesson, E. (2009). Specialpedagogik i förskolan. I A. Sandberg (red.) Med sikte på förskolan – barn i behov av stöd, 17-37. Lund: Studentlitteratur.
- Bowman, B., Donovan, M., & Burns, S. (Eds.) (2000). *Eager to learn: Educating our preschoolers*. Washington DC. National Academy Press.
- Brodin, J. (2011). Children in precarious environments and life situations. *International Journal of Child and Adolescents Health*, 4(2), 131-138.
- Brodin, J. & Lindstrand, P. (2008). Alla kan vara med i en tillåtande lekmiljö [Everybody can participate in an accepting play environment]. In. A. Sandberg Miljöer för lek, lärande och samspel [Environments for play, learning and interaction], pp. 87-107. Lund: Studentlitteratur
- Brodin, J. & Renblad, K. (2012). Reflections on the new National Curriculum for Preschool in Sweden. Interviews with preschool heads (submitted)
- Elkind, D. (2007). *The power of play*. Cambridge: Da Capo Lifelong Books.
- Eriksson, L., Ljungdahl, S., & Bremberg, S. (2009). Psykiska problem försämrar skolresultat. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.
- Hägglund, S. & Pramling Samuelsson, I. (2009). Early childhood education and learning for sustainable development and citizenship. *International Journal of Early Childhood*, 41(2), 49-63.
- Ljusberg, A-L. (2009) Barn som far illa och anmälningsplikt. I J. Brodin (red.) Barn i utsatta livssituationer. 171-186, Malmö: Gleerups Utbildning
- Logan, H. & Sumsion, J. (2010). Early childhood teachers' understanding of and provision for quality. *Australasian Journal of Early Childhood*. 35(3), 42-50.
- Niikko, A. & Havu-Nuutinen, S. (2009). In search of quality in Finnish Pre-school Education. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 53(5) October 2009, 431-445.
- Pramling Samuelsson, I. & Johansson, E. (2006). Play and learning – inseparable dimensions in preschool practice. *Early Child Development and Care*, 176(1), 47-65.

forskning och teori

Sandberg, A. & Ärlemalm-Hagsér, E. (2011). The Swedish National Curriculum. *Australasian Journal of Early Childhood*, 36(1), 44-50.

Strander, K. (2009). Goda pedagogiska miljöer – fristad och utmaning. I J. Brodin (red.) *Barn i utsatta livssituationer*. 49-79, Malmö: Gleerups Utbildning.

Sheridan, S. (2007). Dimensions of pedagogical quality in preschool. *International Journal of Early Years Education*, 15(2), June 2007, 197-217.

Sommer, D. (2005). *Barndomspsykologi: utveckling i en förändrad värld*. Stockholm: Luna.

Skolverket (1998, 2010): *Läroplan för förskolan Lpfö 98*, rev. 2010, www.skolverket.se.

UN Convention on the Rights of the Child (1989). New York: United Nations.